

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ

1932

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

Ἐράδηξε ἓνα συρτάρι κι' ἔβγαλε ἓνα μικρὸ τενεκεδένιο κουτί. Ἐὖ ἀνοίξε κι' ἄρχισε νὰ πασπατεύῃ μὲ τὰ δάχτυλά του.

— Ἐτοῦτη εἶναι . . . εἶπε, κρατώντας μιὰν ἀντίκα. Ἡ δικιά σου . . .

— Ἦ πράγμα; εἶπα, κἀνοντάς τὸν ἀνήξερο.

— Ἡ ἀντίκα δική σου εἶναι, τῆς τύχης σου. Δὲ στόπα τότε; Δική σου εἶναι καὶ θὰ τὴν πάρῃς νὰ μὲ θυμάσαι. Ποῦ ξέρεις ἂν ξαναἰδωθοῦμε.

Τὸν εὐχαρίστησα ὅσο μπορούσα. Γιὰ μένα τὸ χάρισμα ἦταν ὠραῖο θυμητικὸ καὶ δὲν μπόρεσα νὰ τοῦ κρύψω τὴν χαρὰ μου.

— Σικυῶνος! εἶπε σὲ λίγο. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἔχει ἓνα περιστέρι. Ἀπὸ τ' ἄλλο μιὰ Χίμαιρα. Μισὸς ἄνθρωπος, μισὸ ἄλογο, μισὸ

φίδι. Θυμάσαι τὰ πράσιν' ἄλογα; Χά! χά! χά! Πάρτηνε νὰ τὴν κἀνης καρφίτσα νὰ μὲ θυμάσαι.

Σὲ λίγο χωρισθήκαμε καὶ δὲν ξαναἰδωθήκαμε πιά.

Ἡ Χίμαιρα μ' ἀκολουθεῖ πιστά, ἀπὸ τότε, στὸ μικρὸ νόμισμα τῆς Σικυῶνος καὶ εἶναι στιγμὴ τοῦ θαρρῶ πῶς ἀκούω, σὰ νὰ εἶναι τούτη ἡ ὠρα, τὴ βραχνή, ραγισμένη φωνή, μὰ τόσο εὐθυμῆ μέσα στὸ καλοκαιριῆτικο ἀπόδροχο, τὴ μακρυνή φωνή τοῦ μπάριμπα Γιάννη:

— Σύννεφα, πράσινα ἄλογα . . .

Κι' ὡς τόσο ὁ μακαρίτης ὁ μπάριμπα Γιάννης ὁ Ἀποβροχάρης, χαρίζοντάς μου μιὰ Χίμαιρα, δὲν εἶχε τίποτα περισσότερο στὸ νοῦ του, ἀπ' τὴν ἀγάπη καὶ τὴν καλωσύνη του.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

R. W. LIVINGSTONE

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ἄς παρακολουθήσωμεν νοερώς φανταστικὸν διαδῆτην τῆς λεωφόρου Shaftisbury τοῦ Λονδίνου κτευθυνόμενον πρὸς τὸ «Lyric Theatre», ὅπου θέδονται δραματικαὶ παραστάσεις, τραγωδίαί ἢ κωμωδίαί. Εἶναι ἑσπέρα καὶ ἐντὸς αὐτοῦ παίζεται λυρική κωμωδία (musical comedy). Εἰσέρχεται καὶ παρακολουθεῖ. Παρατηρεῖ σκηνογραφίαν (scenery) καὶ δράμα, τὸ ὅποιον συνήθως ἀρχίζει μὲ πρόλογον (prologue) καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ διάλογον (dialogue) μεταξὺ διαφόρων χαρακτήρων (characters) καὶ ἀπὸ ἄσπρα ποικίλων μέτρων (metres) ψαλλόμενα ἀπὸ χορὸν (chorus) τῆ συνοδείᾳ ὀρχήστρας (orchestre).

Αἱ ἐν παρενθέσει ἀγγλικαὶ λέξεις συμβολίζουσι διὰ τὸν φανταστικὸν μὲς θεατὴν τὴν ἀνεξάλειπτον σφραγιδα, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνας ἐπέθηκον ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, καὶ τὴν ζωτικότητά τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα.

Ὁ ἀρχαῖος Ἀθηναῖος θὰ ἐξεπλήσσετο βεβαίως ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς λυρικῆς κωμωδίας

καὶ τοῦ χοροῦ τῆς, καὶ μετὰ δυσκολίας θ' ἀνεγνώριζε ταῦτα ὡς μακρυνούς ἀπογόνους τοῦ περὶ τὴν θυμέλην τοῦ Διονύσου κυκλικοῦ χοροῦ τοῦ θεάτρου τῆς πατρίδος του.

Ἡ αὐτὴ σφραγίς, σαφῆς ἢ ἀμυδρά, εὐρίσκειται εἰς ὅλας τὰς λογοτεχνικὰς μὲς μορφάς. Ἡ ἐπική, ἡ λυρική, ἡ ἐλεγειακή, ἡ δραματική, ἡ διδακτικὴ ποίησις, ἡ ἱστορία, ἡ βιογραφία, ἡ ρητορική, τὸ ἐπίγραμμα, τὸ δοκίμιον, τὸ κήρυγμα, τὸ μυθιστόρημα καὶ ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ εἶναι ὅλα ἑλληνικὰ κατὰ τὴν καταγωγὴν, καὶ σχεδὸν εἰς κάθε περίπτωσιν τὰ ὀνόματά των εἰς ὅλας τὰς γλώσσας προδίδουσι τὴν πηγὴν των. Ἡ Ρώμη διεκδικεῖ ἀμφίβολα δικαιώματα διὰ τὴν σάτυραν, ἀλλ' ἡ οὐσία τῆς σατύρας εὐρίσκειτο ἤδη εἰς τὴν ἀρχαίαν κωμωδίαν, καὶ ἡ μορφή τῆς φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν εἰς ἀπολεσθέντα ἑλληνικὰ συγγράμματα. Ὅτε ἡ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἐγεννήθη διὰ τοῦ Ὀμήρου, Εὐρωπαϊκὴ Γραμματεία δὲν ὑφίστατο. Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας πρὸ τῆς παρακμῆς τῆς εἰς τὴν μεταγενεστέραν Βυζαντινὴν περιόδον, ἐχαράσσετο ἡ τροχιά τῆς, τὴν ὁποίαν

ἀκολουθοῦμεν μέχρι σήμερον. Ἦτο αὐτοφυῆς προϊόν λαοῦ πολιτικῶς ἀσθενοῦς, ἀριθμητικῶς μικροῦ, ὀλικῶς πτωχοῦ—κατὰ τὴν οἰκονομίαν τῆς φύσεως, ἢ ὅποια εἰς τὴν διάνοιαν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἁλίγων δίδει καταπληκτικὴν δύναμιν.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν θαυμάζονται μόνον ὡς πρωτότυποι ποιηταί, δραματοῦργοι καὶ πεζογράφοι, ἀλλὰ κυρίως ὡς δημιουργοὶ ὄλων τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν, τὰ ὅποια, ἂν καὶ ἐτελειοποιήσαν οἱ μεταγενέστεροι, δὲν κατώρθωσαν ἐν τούτοις νὰ ἐπαυξήσουν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἑτέραν τῶν πλευρῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς νεωτέρας λογοτεχνίας· τὴν ἄλλην ἀποτελοῦν αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔργα.

Μία λογοτεχνία δύναται νὰ κριθῆ μόνον διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἀριστουργημάτων τῆς, καὶ ἀναμφισβότως δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ εἰς ὀλίγας γραμμάς. Ἀλλ' ὁ ἀγνοῶν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῆς, δύναται νὰ μορφώσῃ ἰδέαν τινὰ διὰ τῆς ἀναγνώσεως γνωμῶν ἀρμοδίων κριτῶν. Εὐρίσκομεν ἀπείρους τοιοῦτους. Ἐν πρώτοις τοὺς Ῥωμαίους. Ἡ Λατινικὴ λογοτεχνία διεμορφώθη διὰ τῆς διηγετικῆς ἐπιδράσεως τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Οἱ πρῶτοι τῆς Ῥώμης ποιηταὶ μεταφράζουσιν κατ' ἀρχάς τὰ ἑλληνικὰ πρότυπα, καὶ οἱ μεταγενέστεροι υἱοθετοῦν βαθμιαίως πάντα τὰ εἶδη τοῦ ποιητικοῦ λόγου τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι οἱ Λατίνοι ποιηταὶ ὁμολογοῦν καὶ ἐπαινοῦν τὴν βαρυτήμαντον συμβολὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν πνευματικὴν των πρόοδον.

«Ἐἰς τὴν παιδείαν» λέγει ὁ Κικέρων, «καὶ εἰς κάθε λογοτεχνικὸν κλάδον, οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν οἱ διδάσκαλοί μας».

«Ὁ Ῥωμαῖος παῖς», λέγει ὁ Κοϊντιλιανός, «ὀφείλει νὰ ἀρχίζῃ τὰς σπουδὰς του ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς, διότι ἡ Ῥωμαϊκὴ παιδεία κατάγεται ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς».

Τὰ αὐτὰ ἐγκώμια ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ συγγραφεῖς τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ οἱ κορυφαῖοι ἀντιπρόσωποι τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας τῶν μεταγενεστέρων χρόνων.

«Τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων δραματοῦργῶν διακρίνονται διὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν ποιητικὴν ἔξαρσιν, τὴν σωφροσύνην, τὸν τέλειον ἀνθρωπισμὸν καὶ τὴν ὑψηλὴν κοσμοθεωρίαν των. Τὰς αὐτὰς ἀρετὰς ἀνευρίσκο-

μεν καὶ εἰς τὴν σωζομένην ἐπικὴν ποίησιν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ τὴν γλυπτικὴν των».—(Πη. ἴτε.)

«Ὀὐδαμοῦ δυνάμεθα ν' ἀνεύρωμεν ρήτορα μεγαλύτερον τοῦ Δημοσθένους, δραματικὴν ποίησιν ὠραιότεραν τῶν τραγωδιῶν Αἰσχύλου καὶ Σοφοκλέους, ἱστοριογραφίαν ἐλκυστικωτέραν καὶ διδακτικωτέραν τοῦ συγγράμματος τοῦ Ἡροδότου».—(Wordsworth.)

«Ἡ περίοδος ἢ περιλαμβανομένη μεταξὺ τῆς γεννήσεως τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοτέλους, εἶναι ἀναμφισβότως, εἴτε κριθῆ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, εἴτε ἐν σχέσει μὲ τὰ ἀποτελέσματά της, ἢ μᾶλλον ἀξιωματικὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος. . . Τὰ ἀποσπάσματα τῶν εὐστρόφων καὶ βαθυστοχάσιων τούτων πνευμάτων, ὡς τεμάχια ἀρχαίου ἀγάλματος, ἀμυδρῶς μᾶς ὑποδηλοῦν τὴν τελειότητα τοῦ συνόλου. Ἡ γλῶσσα των ὑπερέχει πάσης ἄλλης κατὰ τὴν ποικιλίαν, τὴν ἀπλότητα, τὴν εὐκαμψίαν καὶ τὸν πλοῦτον».—(Shelley.)

«Οἱ Ἕλληνες ὑπῆρξαν ἀπαράμιλλοι. . . ἔθεσαν τὰς βάσεις ὄλων τῶν κλάδων τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ, διὰ τὸν ὅποιον ὑπερηφανευόμεθα. Πρῶτοι ἐδημιούργησαν ἱστορικὴν λογοτεχνίαν τελείαν εἰς τὸ εἶδος της, ἐφάμιλλον τῆς γλυπτικῆς καὶ ἀρχιτεκτονικῆς των. Ἰδρυσαν τὰ μαθηματικά, τὴν φυσικὴν, τὴν ἐπαγωγικὴν μελέτην τῆς πολιτικῆς, τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ζωῆς. Εἰς πᾶν πεδῖον πνευματικῆς δράσεως ἔκαμαν τὰ πρῶτα ἀπαραίτητα βήματα».—(Mill.)

«Ἐπανερχομαι εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν μὲ πάθος. . . Αἰσθάνομαι ὅτι οὐδέποτε προηγουμένως ἐγνώριζα ὅποιαν πνευματικὴν εὐχαρίστησιν παρέχει εἰς τοὺς ἀναγνώστας της. Τὶ ἀξιοθαύμαστος λαός! Διὰ πᾶσαν τέχνην καὶ ἐπιστήμην των δυνάμεθα νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν ἔκφρασιν τοῦ Λουκρητίου «Primum Graius homo». Θεωρῶ τὸν ἑαυτόν μου εὐτυχῆ, διότι ἠδυνήθη νὰ ἐπιστρέψω εἰς τοὺς μεγάλους αὐτοὺς διδασκάλους ἐν πλήρει ἀκμῇ τῆς ζωῆς μου καὶ μὲ ὠριμότητα καλαισθησίας καὶ κρίσεως. Οἱ πλεῖστοι ἀναγινώσκουσιν τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν ἐφηβικὴν των ἡλικίαν. Ἀλλὰ νέοι μικρότεροι τῶν 25 ἐτῶν, ἔστω καὶ εὐφυεῖς, εἶναι ἀδύνατον νὰ κρίνουν συγγραφέα ὡς τὸν Θουκυδίδην. Μόλις πρὸ δεκαετίας ἐξετίμησα τὴν βαθυστόχαστον διάνοιάν του. Τὸν ἀνέ-

γνωσα ὅτε εἶχον πλέον προσοικειωθῆ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν καὶ τὰ πολιτικὰ ζητήματα. Ἐξεπλάγην διὰ τὴν προηγουμένην μου τυφλότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον του. Δὲν ἠδυνάμην νὰ ὑποφέρω τὸν Εὐριπίδην εἰς τὸ σχολεῖον. Ὁμολογῶ τώρα τὴν παλινοῦδιάν μου». — (Macaulay.)

Οἱ ἄνδρες οὗτοι — καὶ δὲν θὰ ἦτο δύσκολον ν' αὐξήσωμεν τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, — δὲν εἶναι μόνον ἀρμόδιοι, ἀλλὰ καὶ ἀμερόληπτοι κριταί. Δὲν δύνανται νὰ κατηγορηθοῦν, ὡς συνήθως οἱ διδάσκαλοι, ὅτι εἶναι μέτοχοι μεγάλης Grading Bank of Greece and Rome Unlimited καὶ ἔχουν προσωπικὰ ἐλατήρια διὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν των. Οὐδεὶς δύνανται νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἐθαύμασαν τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν ἐγνώρισαν καλύτερόν τι. Πάντες — καὶ αὐτὸς ὁ Γ'καίτε — εἶχον τὴν Ἀγγλικὴν λογοτεχνίαν ὑπ' ὄψει των, ἐγνώριζαν καὶ ἐκτιμοῦσαν αὐτήν.

Προσεπάθησα ν' ἀπαντήσω εἰς τὴν ἐρώτησιν: Τί κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες; «Ἀνεκάλυψαν κάθε λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὅποιον γνωρίζομεν, ἐχάραξαν τὴν τροχίαν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ Εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία καὶ ἐδημιούργησαν πεζὸν λόγον καὶ ποίησιν ποὺ ἐπροκάλεσαν τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου.» Εἰς τὸ ἀπώτερον ζήτημα: «Τί δύναται ὁ κόσμος νὰ διδαχθῆ ἀπὸ αὐτήν» εἶναι δυσκολώτερον ν' ἀπαντήσωμεν. Ἡ ἀπάντησις εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν, ἀλλ' ὁ χαρακτήρ μιᾶς λογοτεχνίας δὲν δύναται νὰ δεσμευθῆ εἰς ἀριθμὸν ἀφηρημένων τύπων. Οὐδεμία λογοτεχνία εἶναι μεγάλη ἔνεκα μόνον τῶν χαρακτηριστικῶν της γνωρισμάτων. Ἡ ἀξία της κυρίως συνίσταται εἰς τὸ εὖρος καὶ ὕψος τῆς ἐμπνεύσεώς της, τὰ μόνον ἀκριβῆ κριτήρια τῆς αἰσθητικῆς ἀξίας. Ταῦτα ἔχοντες ὑπ' ὄψει, ἄς περιορίσωμεν τὴν ἀποψίν μας καὶ ἄς ἐξετάσωμεν τὰ ἰδιαίτερα ἐκεῖνα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, τὰ ὅποια κατ' ἐξοχὴν διακρίνουσιν τὴν Ἑλληνικὴν λογοτεχνίαν. Ταῦτα εἶναι ἡ ἀπλότης, ἡ τελειότης τῆς μορφῆς, ἡ ἀλήθεια καὶ τὸ κάλλος. Ἡ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία εἶναι βεβαίως ἕως εὐρύτερος τῶν ἰδιοτήτων τούτων. Ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ Οἰδίπους τύραννος, αἱ Βάχχαι, δὲν δύνανται νὰ ἐξηγηθοῦν μόνον δι' αὐτῶν. Ἡ ἀξία τῶν δραμάτων τούτων ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἀτομικὰς καὶ καθολικὰς ἀρετὰς. Οἱ τελευταῖοι καθιστοῦν οὐ

μόνον τὰς Ἑλληνικὰς τραγωδίας, ἀλλὰ καὶ τὸν Βασιλέα Λήρ, τὸν Φόουστ καὶ τὸν Μπράντ ἔργα μεγάλης δόξης. Ὡστε ἡ ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς τὴν ἀπλότητα, τὴν ὠραιότητα, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς τῶν ἔργων της.

Ἐὰν στραφῶμεν ἀπὸ τὸν Μίλτωνα εἰς τὸν Ὅμηρον, ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ εἰς τὸν Σοφοκλέα, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἢ Ἀριστοτέλη εἰς νεώτερον ἔργον ἠθικῆς, πολιτικῆς ἢ λογοτεχνικῆς κριτικῆς, ἀνευρίσκομεν ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῶν ἀρχαιότερων καὶ μεταγενεστέρων συγγραφέων τὴν μεγαλυτέραν ἀπλότητα τῶν πρώτων. Οἱ ἀρχαῖοι ἦσαν βραχύτεροι. Ὁ Οἰδίπους τύραννος ἔχει 1530 στίχους, ἐνῶ αἱ δύο μόνον πράξεις τοῦ Ἀμλέτου ἔχουν 1600, καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἱστορικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα εἶναι βραχύτερα τῶν ἀντιστοιχῶν νεωτέρων ἔργων. Ἡ ποιητικὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἡ ὁποία ἐπὶ γενεὰς ἐδίδασκε τὰς ἀρχὰς τῆς δραματικῆς τέχνης, ἔχει 45 μόνον σελίδας. Ἡ Πολιτεία τοῦ Πλάτωνος, ἡ ὁποία ὑπὲρ πάντων ἄλλων φιλοσοφικῶν συγγραμμάτων ἐπέδρασεν, ἔχει 300 περίπου. Ἡ βραχυλογία βεβαίως δὲν εἶναι πάντοτε ἀπλότης, ἡ ὁποία δυνατόν νὰ συνυπάρχη καὶ μετὰ τὸν πλαιτισμὸν. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς εἶναι σύντομοι, διότι, ἀποφεύγοντες λοξοδρομίας καὶ παρεκβάσεις, περισσοτεχνίας καὶ ἀσημάντους λεπτομερείας, διαγράφουν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς περιγραφῆς των με λιτότητα γραμμῶν. Ἡ συγγραφικὴ των τέχνη ἔχει διπλὴν ἰδιότητα: Ἐξαίρει καὶ τονίζει βασικά καὶ ζωτικὰ προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ ἀπεικονίζει ταῦτα με εὐκρίνειαν καὶ καθαρότητα, ὡς δένδρα, τὰ ὅποια οὐδεὶς θάμνος περικαλύπτει. Ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν τὴν διάκρισιν ταύτην, διότι πᾶσα μεγάλη λογοτεχνία ἔχει τὴν πρώτην τῶν ἰδιοτήτων τούτων ἢ δεύτερα ἐξαρτᾶται ἀπὸ χρονικὰς περιστάσεις. Ἐφόσον ὁ πολιτισμὸς προχωρεῖ ἀπώτερον τῆς πηγῆς του, δέχεται χιλιάδας παραποτάμους, οἱ ὅποιοι διαρκῶς αὐξάνουν τὸν ὄγκον του, καὶ χρωματίζουσι καὶ ταράσσουν τὸν ῥοῦν του εἰς τὰς πηγὰς του ῥεεὶ διαυγῆς καὶ ἡρεμῆς. Τὰ διαφέροντα πρώτῳ ἐπὶ χῆς εἶναι τὰ βασικά καὶ οὐσιώδη διαφέροντα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἡ σύγχρονος

λογοτεχνία ἀπεικονίζει τοῦτα μὲ καθρότητα καὶ ἀπλότητα. Εἰς τοὺς στοχαστὰς τὰ κύρια καὶ θεμελιώδη προβλήματα ἀφῶς προέχουσι, καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πλάτων πραγματεύονται αὐτὰ μὲ εὐθύτητα. Οἱ ποιηταὶ ἐμπνεύονται ἀπὸ συναισθήματα καὶ διαφέροντα πλῆκτὰ ὡς ἡ ἀνθρωπότης. Δὲν ἔχουν τίποτε κοινὸν μὲ τὴν ἐκλέπτυνσιν καὶ τὸ πολύπλοκον, τὰ ὁποῖα ἡ ἀγωγή καὶ μακρὰ παράδοσις πολιτισμοῦ ἐπεσώρευσε εἰς τὴν ἀνθρώπινον ψυχρύνθεσιν. «Ἕλληνες αἰεὶ παῖδες» εἶπεν ὁ Αἰγύπτιος ἱερεὺς εἰς τὸν Σόλωνα. Τὰ συναισθήματα τῶν Ἑλλήνων οὔτε ἠμιδύλευεν, οὔτε ἐνόθευσε ἡ *damnosa hereditas* τοῦ παρελθόντος. Οὔτε ὁ βίος, οὔτε ἡ πνευματικὴ αὐτῶν ἀτμόσφαιρα ἦσαν πολύπλοκα. Ἦσαν τὰ τέκνα τοῦ κόσμου καὶ συνήνωσαν τὴν κατεπληκτικὴν ὀξύτητα, τὴν εὐθύτητα καὶ ἀπλότητα τοῦ παιδὸς μὲ τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνδρός. Ὁ Peter λαμβάνει τὴν Ἰζοκόντα τοῦ Leonardo da Vinci διὰ τὴν συμβολισμὸν τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς νεωτέρας καὶ ἀρχαίας τέχνης καὶ τὴν ἐξηγήσῃ τὸ περίπλοκον καὶ πολύτροπον τῆς πρώτης ἐν συγκρίσει μὲ τὴν ἀπλότητα τῆς δευτέρας.

«Ἡ κεφαλὴ τῆς συνήνωσε ὅλους τοὺς σκοποὺς τοῦ κόσμου καὶ τὰ βλέφαρά τῆς εἶναι κάπως κούρωςμένα. Ἐσωτερικὴ ὄρασις τῆς ἐκφράζεται διὰ τῆς σαρκὸς τῆς, πρᾶταθῆκης παριδόξων σκέψεων, φανταστικῶν ὀνειρῶν, ἐξαιρετικῶν παθῶν. Τροποθετήσατε διὰ μίαν στιγμὴν τὴν Ἰζοκόντα πρᾶταθῆως μιᾶς λεπτῆς ἑλληνικῆς θεᾶς: Ἢ τὴν ἰδῆτε νὰ τρᾶραχθῆ ἑλληνικὰ ἐνώπιον τῆς ἀγνώστου αὐτῆς καλλονῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐπέρασε ἡ ψυχὴ μὲ ὄλα: τὰς ἀσθενείας τῆς. Ὅλαί αἱ σκέψεις, ὅλαί αἱ πεῖρα: τοῦ κόσμου ἐχαράχθησαν καὶ ἀπετυπώθησαν εἰς αὐτὴν μὲ ὄλην τὴν δόναμιν ποῦ ἔχουν νὰ ἐκλεπτύνουν τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν καὶ νὰ τὴν καθίστουσιν ἐκφραστικὴν. Ἡ Ἰζοκόντα εἶναι πλῆκτιότερα τῶν βράχων, μεταξὺ τῶν ὁποῖων κἀθετα: ὡς βρυκόλακας, πολλὰς φορὰς ἀπέθανεν καὶ ἐγνώρισε τὸ μουσικὸν τῶν τάφων. Ἐδυθίσθη εἰς τὰς βυθιτάτας θαλάσσης καὶ συνεκράτησε γύρω τῆς τὸ σκοτεινισμένον φῶς τῶν. Ἐλαμὲν ἐμπόριον πρᾶταθῆων ὑφραμάτων μὲ Ἀνατολίτας. Καθῶς ἡ Λήδα, ὑπῆρξε μήτηρ τῆς Ἑλένης καὶ, καθῶς ἡ Ἁγία Ἄννα, μήτηρ τῆς Μαρίας. Ἡ

Ἰζοκόντα πρᾶταθῆ εἶναι ἐνσάρκωσις τῆς ἀρχαίας φαντασίας καὶ σύμβολον τῆς νεωτέρας σκέψεως».

Πρὸς τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἀκρότητά τῶν, αἱ σκέψεις αὐταὶ ἐκφράζουσιν μεγάλην ἀλήθειαν. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο νὰ συγκρίνωμεν τὴν Monna Lisa μὲ τὰ γλυπτικὰ ἔργα τοῦ 5ου αἰῶνος, τὴν νεωτέραν μὲ τὴν ἀρχαίαν λογοτεχνίαν. Πόσον τρᾶραγμένα θὰ ἦσαν τὰ ἔπη τοῦ Ὀμήρου καὶ τὰ δράματα τοῦ Σοφοκλέους μὲ ἕνα Browning ἢ Meredith, Henry James ἢ Conrad, οἱ ὁποῖοι τόσους στροβίλους καὶ διασταυρούμενα ρεύματα σκέψεως καὶ ἐμπειρίας ἐνώνουσιν! Συγκρίνατε τὸν ἀποχαιρετισμὸν τοῦ Ἐκτορος καὶ τῆς Ἀνδρομάχης τῆς Ἰλιάδος μὲ οἷονδήποτε ἀπόσπασμα τῶν συγγραφέων τούτων.

Ἔτσι τῆς εἶπε, καὶ ἀπλώσε τὰ χέρια σὸ παιδί του, μὲ πίσω γέρνει: τὸ παιδί σὸν κόρφο τῆς βυθίστησε μὲ τίς φωνές, τί τῶσικαξε ἡ ὄψη τοῦ γονιοῦ του, σὺν εἶδε π' ἀτραπτε ὁ χαλκὸς σπιθόβολα ὄχ τὸ

[κράνος,

καὶ ἀπάνω εἶλεθε ἀγριωπὴ ἢ ἀλογιστὰ φρόντα. Γέλασε τότε ἡ μάνα του, μὲ σάλα καὶ ὁ πατέρας. Καὶ βγάξει ἀπ' τὸ κεφάλι, εὐτύς, ὁ Ἐκτορας τὸ

[κράνος

καὶ τ' ἀπιθῶναι χάρμου ἐκαὶ καθῶς λημποκοποῦσε, καὶ ὅταν τὸ γιό του φίλησε καὶ χόρσφι στὰ χέρια, σὸ Δία καὶ ὄλους τῶς θεοὺς δεήθηκε ἔτσι καὶ εἶπε: «Περικλῶ σε, Δία μου, θεοί, περικλῶ σας,

ἄς θῶσῃ ἡ χάρη σας καὶ αὐτός — ὁ γιός μου — μὲς

[τοὺς Τρῶες

ὅπως καὶ ἐγὼ νὰ ξακουστῆ. ἔτσι ἀντρωμένους πάντα καὶ ἀξίους τῆς Τροίας βουσιλιάς. Κι' ἄς ποῦν γι' ἀπτόν

[μὲ μῆρα:

«Αὐτός καὶ ἀπ' τὸν πατέρα του πολὺ πικὸ πλῆκτάρι!» καθῶς γυρνᾷ ἀπ' τὸν πόλεμο, καὶ ματωμένα ἄς

[φέρνῃ

σὸ σπῆτι λάφυρα, ἀπ' ὄχτρο ποῦ σκότωσε, παρμένα, ποῦ νᾶν τὸν ὄθῃ ἢ μανοῦλα του καὶ νὰ χαρῆ ἡ

[καρδιά τῆς.»

Εἶπε, καὶ βγάξει τὸ παιδί στῆς γυναικὸς τὰ χέρια, καὶ ἐκαίνη πίσω τῶγυρε σὸ μωρισμένον κόρφο καὶ πικροχαμογάλασε μὲ μάτια θακουμένα.

Καὶ σὺν τῇ εἶδε καὶ ἔκλαιγε, τὴν πόνεσε ἡ ψυχὴ του, καὶ τῆνε χαίδεψε γλυκά καὶ μὲ κατημὸ τῆς εἶπε:

«Μὴ μου βαρσοπικραίνεσαι, γυναίκα, καὶ κανέναν, ἂν δὲν τὸ γράφη ἢ μοῖρα μου, σὸν Ἄδη δὲ μὲ

[στέλνει.

Εἶδέ, ἀπ' τὸ ριζικὸ κανεῖς δὲ θὰ σωθεῖ ποτές του, θὰς ἀντρωμένους, θὰς δειλός, μὲς ποῦ βρεθεῖ σὸν

[κόσμο.

Μὸν σπῆτι τῶρα πάγαινε νὰ κάσῃς στῆς δουλειές σου, στῆ ρόκα καὶ σὸν ἀργαλιό, καὶ βάλε καὶ τίς σκλά-

[δες

δοο γιὰ πόλεμο ποῦ λές, οἱ ἄντρες θὰ φροντίσουν, ὄλοι, καὶ ἀπ' ὄλους πρώτα ἐγὼ, δοο: καὶ ἂν ζοῦσῃ στῆν

[Τροία!]

Εἶπε, καὶ τότε σήκωσεν τὸ κράνος τοῦ ἀπὸ χάμου. Κι' ἡ Ἀντρομάχη κίνησεν σὸ σπῖτι νὰ γυρίσῃ τηρώντας πίσω, κι' ἔχυνε πικρὰ καὶ μαῦρα δάκρυα. Σὲ λίγο σίμως ἔπειτα σι' ἀρχοντικὸ τ' ἀντροῦ τῆς, στοῦ Ἐχτορα τ' ἀντροφονιά, καὶ μέσα μαζωμένους βρῆκε τίς σκλάβους, κι' ἔπιασαν ὅλους μαζί τὸ κλάμα. Σπῖτι τοῦ ἀκόμα ζωντανό στὰ ὄλας τὸν θρηνοῦσαν καὶ λέγανε ἀπ' τὸν πόλεμον ξανά δὲ θὰ γυρίσῃ κι' ἀπ' τῶν ὀχτρῶν δὲ θὰ σωθῇ τῆ λύσσα καὶ τὰ χέρια. (*)

Τὰ συναισθήματα ταῦτα συμμερίζεται ἐπὶ χιλιετηρίδας δόξακλος ἢ ἀνθρωπότης καὶ εἶναι κοινὰ εἰς τὸν Σαίξπηρ καὶ τὸν Ναπολέοντα ὡς καὶ τὸν ἔσχατον τῶν ὀνητῶν. Καὶ τὰ συναισθήματα ταῦτα ἐκφράζονται μετὰ τῆς αὐτῆς στοιχειώδους ἀπλότητος. Θέματα τῶσαν ἀπλᾶ δύνανται νὰ εὑρεθοῦν εἰς τὴν λογοτεχνίαν μας, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸσον εὐθεῖα ἐκφρασις αὐτῶν Ἀκόμη καὶ πρόδρομοι, ὡς ὁ Chaucer, ἐκληρονόμησαν τὴν μακρὰν παράδοσιν τοῦ Ἑλληνορρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Μόνον εἰς τὴν Βίβλον ἀνευρίσκομεν τὰ στοιχειώδη συναισθήματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἀντίστοιχον ἐκδήλωσιν αὐτῶν.

« Ἀνέστη δὲ Ἀβραάμ τὸ πρωῒ καὶ ἔλαθεν ἄρτους καὶ ἄσκον ὕδατος καὶ ἔδωκεν Ἀγάρ, καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τὸν ὦμον καὶ τὸ παιδίον, καὶ ἀπέστειλεν αὐτήν. ἀπελθοῦσα δὲ ἐπλανᾶτο τὴν ἔρημον, κατὰ τὸ φρέαρ τοῦ ὄρκου. ἐξέλιπεν δὲ τὸ ὕδωρ ἐκ τοῦ ἄσκοῦ, καὶ ἔρριψε τὸ παιδίον ὑπὸ κάτω μιᾶς ἐλάτης· ἀπελθοῦσα δὲ ἐκάθητο ἀπέναντι αὐτοῦ μακρότερον, ὡσεὶ τόξου βολῆν· εἶπε γὰρ οὐ μὴ ἴδω τὸν θάνατον τοῦ παιδίου μου. καὶ ἐκάθητο ἀπέναντι αὐτοῦ μακρόθεν· ἀναβοῶσαν δὲ τὸ παιδίον ἔκλαυσε. Εἰσήκουσε δὲ ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς τοῦ παιδίου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἦν, καὶ ἐκάλεσεν ἄγγελος Θεοῦ τὴν Ἀγάρ ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ εἶπεν αὐτῇ: Ἴδ' ἔστιν, Ἀγάρ: μὴ φοβοῦ· ἐπικήκει γὰρ ὁ Θεὸς τῆς φωνῆς τοῦ παιδίου σου ἐκ τοῦ τόπου οὗ ἐστίν, ἀνάστηθι καὶ λάβε τὸ παιδίον, καὶ κράτησον καὶ τῆ χειρὶ σου αὐτό. εἰς γὰρ ἔθνος μέγα ποιήσω αὐτόν. Καὶ ἀνέβηξεν ὁ Θεὸς τοὺς ὀ-

φθαλμοὺς αὐτῆς, καὶ εἶδε φρέαρ ὕδατος ζῶντος καὶ ἐπορεύθη καὶ ἐπλήσεν τὸν ἄσκον ὕδατος καὶ ἐπότισε τὸ παιδίον. καὶ ἦν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦ παιδίου, καὶ ἠυξήθη». (Γένεσις XXI, 14).

Ὡς ὁ συγγραφεὺς τῆς Πεντατεύχου, ὁ Ὀμηρὸς ζῆ εἰς κόσμον, τοῦ ὁποῖου τὰ συναισθήματα εἶναι στοιχειώδη· φυσικὴ συνέπεια τούτου εἶναι τὸ συγγραφικὸν ὕφος τοῦ. Ἡ παράδοσις ἤρχισε νὰ βαρύνῃ ἐπὶ τῶν διαδοχικῶν ἐπαφῶν, ἀλλ' οὐδέποτε κατέστη βαρεῖα, διότι αἱ συσσωρεύσεις ἦσαν μικραὶ καὶ ὁ κόσμος ἦτο σχετικῶς ἀπλός. Οὕτω οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ πεζογράφοι κινοῦνται εἰς τὸ πεδίον τῆς δράσεως ὡς στρατιῶται καὶ πολιτευταί, συνεχῶς ἀντιμετωπίζοντες τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, οὐχὶ διὰ βιβλίων, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας γνωρίζοντες ταύτην. Οὕτω τὰ θέματά των θίγουν σπουδαιότατα ζητήματα καὶ τὸ ὕφος των εἶναι ἀπλοῦν. Τὰ θέματα τοῦ Οἰδίποδος τυράννου καὶ τοῦ Ἡρακλέους μαινομένου δύνανται νὰ ὀνομασθοῦν νοσηρά, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὁ χειρισμὸς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Τὸ ἀφύσικον στοιχεῖον τίθεται ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ σχεδὸν παραμένει ἀπρακτῆρον. Τὸ διάφέρον των ἔγκειται εἰς τὴν παράστασιν δεινῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ὁ χειρισμὸς εἶναι ἀπλός ὡς εἰς τὸν Ὀμηρον, τὰ πρόσωπα ὀλίγα, τὰ ἐξηρητημένα διαφέροντα ὀράτα, τὸ φῶς ρίπτεται ἀπλετον εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπόθεσιν τῆς τραγηδίας. Ἐντεῦθεν προέκυψεν ἔντασις καὶ εὐθύτης ἐντυπώσεων καὶ περιορισμὸς εἰς τὸ περιγραφόμενον ἀντικείμενον. Ἀρκεῖ πρὸς τοῦτο ν' ἀναγνώσωμεν τὸν λόγον τοῦ ἀγγελιοφόρου εἰς τὸν «Ἡρακλέα μαινόμενον» καὶ τὴν σκηνὴν ὅπου ἀνκαλύπτεται ἡ ταυτότης τοῦ Οἰδίποδος. Ἡ ἀπλότης αὕτη διατηρεῖται καὶ εἰάν μὲ τὸν Μένανδρον καὶ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς μεταβῶμεν εἰς κόσμον ὀμοίωτερον πρὸς τὸν ἰδικόν μας. Ἡ λογοτεχνία τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων εἶναι ἀκόμη ἀπλή κατὰ τὴν μορφήν, ἀλλὰ καλλιτεχνικωτέρα, πνευματικωτέρα, ἂν καὶ ὀλιγώτερον κεντρικῶς καὶ βασικῶς ἀνθρωπίνῃ.

(*) Ἰλιάδος Ζ', 466 - 502, μετάφρ. Α. Πάλλη.

(Ἀκολουθεῖ)

μετάφρ. ΑΝΤ. Μ. ΙΣΗΓΟΝΗΣ

